

УДК 340.6:343.226

Н. В. Лесько*кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права**Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»*

НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДІТЕЙ У ГЛОБАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Вступ. Інтернет – це найграндіозніший в історії експеримент, де панує анархія. Щохвилини сотні мільйонів людей створюють і споживають незліченну кількість цифрового контенту у світі Інтернету, який не зовсім підпорядковується законам реальності. Така нова здатність вільного самовияву та безперешкодного руху інформації створила багатий віртуальний ландшафт. Інтернет-шахрайства, залякування і переслідування, сайти груп ненависті та форуми, де спілкуються терористи. Це Інтернет – найбільший у світі неконтрольований простір [1, 10].

Постановка проблеми. Маніпулювання цінностями демократичної правової держави, зокрема й правом приватності, ставить українське суспільство у надзвичайно загрозову ситуацію. Адже кожен користувач мережі Інтернет може, не виходячи із приміщення, самовільно створити будь-який інтернет-ресурс і розмістити на ньому будь-яку інформацію. Водночас жодна перевірка персональних даних такої особи державними органами не здійснюється. Отже, навіть якщо дії інтернет-користувача будуть визнані злочинними, з'ясувати його особу, а тим паче притягнути його до відповідальності, буде нереально.

На відміну від безконтрольної ситуації з електронними засобами масової інформації (далі – ЗМІ) в Україні, Сполучені Штати Америки (далі – США) та більшість європейських держав категорично налаштовані на збереження якомога більшого контролю над інформацією, що поширюється через Інтернет [2, с. 184]. Деякі держави зобов'язали провайдерів Інтернет-послуг встановлювати засоби відстеження їхніх користувачів, а також обов'язкове повідомлення осіб користувачів на запит державних установ [2, с. 178]. Розростання організованої злочинності, тероризму, наркобізнесу, а також масові порушення прав людини потребують дедалі досконаліших методів і способів одержання персоніфікованої інформації.

Підтримуємо думку деяких науковців про те, що необхідно обов'язково встановити у школах, бібліотеках та інших освітніх закладах програмне забезпечення, що здійснює фільтрацію шкідливих ресурсів глобальної мережі Інтернет, та передбачити в державному бюджеті України статтю видатків на закупівлю таких програм [3, с. 100].

Науковець Н. Ортинська визначає такі чинники впливу інформаційного суспільства на правовий статус дітей [4, с. 461–462]:

1. Загальносвітове інформаційне поле. Неповнолітній одержує можливість швидкого і доступного одержання інформації з будь-якої точки країни та Землі взагалі.

2. Відсутність статусу людини як цінності в інформаційному суспільстві. На правовий статус впливає соціальне середовище, в якому перебуває та розвивається дитина. Для певної категорії неповнолітніх інформаційні технології розширюють правові можливості, а для інших створюють чималий психологічний тиск. Відображення особи в інформаційному просторі супроводжується перенесенням у мережу і певних соціальних, емоційних характеристик, які, врешті-решт, впливають на формування чи трансформацію особистих якостей користувачів мережі. Особа з її внутрішнім світом губиться у глобальному світі. Відчувається брак живого спілкування, родинних відносин, часу, ціннісних категорій. На побутовому рівні це виражається в тому, що діти припиняють спілкуватися в межах групи, колективу, натомість швидко знаходять контакт у мережі Інтернет, замість фізичного розвитку та спортивних молодіжних організацій неповнолітні знаходять інші розваги, як-от комп'ютерні ігри тощо.

3. Зростання ролі соціально-комунікативних практик Інтернету для реалізації прав неповнолітніх та їхній значний вплив на поведінку зазначеної категорії осіб. До таких практик належать блоги, соціальні мережі, мережеві групи та інтернет-товариства тощо.

Інтернет-спільноти – це такі соціальні спільноти, кожний учасник яких ідентифікує себе із цією групою і водночас має всі атрибути звичайної спільноти, проте така група об'єднується технологіями Інтернету. Блог як тип інтернет-спільноти має аналогічні характеристики із соціальними спільнотами, проте відрізняється специфікою у вигляді регулярно доповнюваних позначень на різноманітні теми мультимедіа.

4. Впровадження інформаційних державних послуг, що сприяє забезпеченню прав і свобод неповнолітніх. Широкий спектр таких послуг реалізується через систему «е-урядування» шляхом можливості отримання державних і комунальних

послуг (легалізація документів, видача дозволів, реєстрація актів громадянського стану, визнання певного статусу (призначення пенсії дитині-інваліду) чи допомоги в реалізації певних прав.

Особи у віці від 14 до 18 років найбільше стикаються з потребою використання «електронного уряду» для отримання різних документів, найчастіше паспортів у 16-річному віці, та можливостями електронного вступу чи одержання іншої інформації в Єдиній державній електронній базі з питань освіти. Інформаційні технології дозволяють здійснити реєстрацію не тільки в національні, але й у закордонні навчальні заклади [4, с. 463–467].

Фахівці визначають багато варіантів для проявів насильства і протиправної поведінки в мережі Інтернет. Робін Ковальські, С'юзан Лімбер і Патріція Агатстон виділили вісім типів поведінки, характерних для кібербулінгу:

- перепалки, або флеймінг – обмін короткими гнівними і запальними репліками між двома чи більше учасниками за допомогою комунікаційних технологій. Переважно розгортається в «публічних» місцях Інтернету, на чатах, форумах, у дискусійних групах, інколи перетворюється на затяжну війну;

- напади, постійні виснажливі атаки – найчастіше це залучення повторюваних образливих повідомлень, спрямованих на жертву (наприклад, сотні СМС-повідомлень на мобільний телефон, постійні дзвінки);

- обмовлення, зведення наклепів – поширення принизливої неправдивої інформації з використанням комп'ютерних технологій. Це можуть бути і текстові повідомлення, і фото, і пісні, які змальовують жертву у шкідливий, інколи сексуальний, манері;

- самозванство, втілення в певну особу – переслідуючий позиціонує себе як жертву, використовуючи пароль доступу до її аккаунту в соціальних мережах, блогу, пошти, системи миттєвих повідомлень тощо, а потім здійснює негативну комунікацію;

- ошукування, видурювання конфіденційної інформації та її поширення – отримання персональної інформації в міжособовій комунікації та передача її (текстів, фото, відео) в публічну зону Інтернету або поштою тим, кому вона не призначалася;

- відчуження, ізоляція. У віртуальному середовищі виключення також наражає на серйозні емоційні негаразди, аж до повного емоційного руйнування дитини. Онлайн-відчуження можливе в будь-яких типах середовищ, де використовується захист паролями, формується список небажаної пошти або список друзів;

- кіберпереслідування – це дії із прихованого вистежування переслідуваних і тих, хто тиняється

без діла поруч, зазвичай зроблені анонімно, для організації злочинних дій. Відстежуючи через Інтернет необережних користувачів, злочинець одержує інформацію про час, місце і всі необхідні умови здійснення майбутнього нападу;

- «хепіслепінг» – відеоролики нападів із метою гвалтування чи його імітації. Відеоролики, розміщені в Інтернеті, можуть продивлятися тисячі людей, зазвичай, без згоди жертви [5].

Окрім того, деякі науковці доводять [6], що жертви кіберзалякування серед підлітків у 1,9 разів частіше вдаються до суїциду, отож трансформаційні процеси глобалізаційного суспільства спричинили нове соціальне явище – кіберсуїцид, тобто самогубство прямо або побічно пов'язане з онлайн-агресією. Кваліфікація такого діяння міститься у ст. 120 Кримінального кодексу України, де вказано, що доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності. Систематичне приниження людської гідності полягає, зокрема, у багаторазових образах, глузі над потерпілим, цькуванні, поширенні наклепницьких вигадок, іншому принизливому ставленні до потерпілого. Законодавець не вказує, в який спосіб можуть бути здійснені такі дії, тому кіберагресія повноправно може вважатися таким діянням. Зауважимо, що ч. 3 ст. 120 Кримінального кодексу України визначає, якщо вищевказане діяння було вчинене щодо неповнолітнього, то карається позбавленням волі на строк від 7 до 10 років [8].

У контексті нашого дослідження розглянемо найбільш розповсюджене правопорушення інформаційного характеру – кіберхуліганство (від англ. cyber-bullying – кібербулінг). Об'єктивний бік такого правопорушення характеризується використанням інформаційно-комунікаційних технологій окремими особами чи групами осіб для завдання шкоди честі та гідності людини в соціальних мережах.

Найбільш розповсюдженими формами такого правопорушення є направлення певних зневажливих СМС-повідомлень, образливих дзвінків на мобільні телефони, поширення образ у соціальних мережах тощо.

Так, статистичні дослідження Reuters зазначають, що третина британських підлітків стали жертвою кіберхуліганів, причому представниці жіночого статті стають жертвами в 4 рази частіше, ніж хлопці. Дослідження ж комісарів Європейського Союзу (далі – ЄС) наводять дещо інші статистичні дані. Так, кожна п'ята дитина Німеччини страждає від образ в Інтернеті, у Польщі – кожна третя, у Великобританії – кожна друга [7, с. 114–115].

Варто зазначити, що поряд із кіберхуліганством у наукових колах також виокремлюють

інші діяння негативного характеру, а саме: фітинг – використання інтернет-технологій для отримання доступу до конфіденційної інформації про користувачів (паролів, логінів, фінансової інформації тощо); грумінг – використання інтернет-технологій для входження в довіру до дитини з метою схилити її до якоїсь неналежної поведінки, зокрема й у сексуальному плані.

Аналіз вітчизняного адміністративного законодавства дозволяє дійти висновку про відсутність статті, що передбачала б адміністративну відповідальність за вчинення кіберхуліганства.

У ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачено відповідальність лише за дрібне хуліганство, тобто нецензурну лайку в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян [9].

Навіть поверховий аналіз вищезазначеного проступку дозволяє дійти висновку, що кіберхуліганство не підпадає під ознаки дрібного хуліганства. Оскільки об'єктом такого правопорушення є суспільні відносини у сфері громадського порядку, та й загалом об'єктивний бік характеризується різними формами [7, с. 117–118].

Науковець Н. Савінова вважає, що навіть за умови всіх нарікань щодо агресії, розпалювання ворожнечі тощо, соціальні мережі є не засобом зародження, а місцем «заземлення агресії», де особа може висловитися, знайти однодумця, а далі, випустивши агресію в поле невідомих або відносно знайомих персонажів, повернутися до своїх побутових справ.

Соціальні мережі є одним із найбезпечніших сьогодні засобом каналізації агресії людини. Завдяки ним агресивні прояви «випускаються» людиною у віртуальний простір, внаслідок чого психічна напруга знижується, отже, на рівні сім'ї, спільноти, суспільства агресія мінімізується. У цьому полягає основний позитивний аспект агресії в соціальних мережах [10, с. 235–239].

У наш час кожна із соціальних мереж керується виключно власними сформованими правилами. Проте 89% опитаних осіб вважають, що повинні існувати загальноприйняті норми для ефективного захисту інформації в таких базах даних [11].

Р. Радейко виділяє такі проблеми правового регулювання відносин у соціальних мережах:

- відсутність уніфікованих принципів правового регулювання відносин;
- відсутність захисту та відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності;
- проблеми правового регулювання реклами, електронної комерції та використання товарних знаків;
- гарантування інформаційної безпеки та захисту персональних даних користувачів соціальних мереж [12].

Висновки. З метою захисту дітей від насильства в глобальній мережі Інтернет вважаємо за доцільне ввести для провайдерів обов'язок реєструвати особисті дані авторів сайтів, що дасть змогу в майбутньому встановлювати осіб, які використовують такі сайти для здійснення незаконної діяльності. А також запровадити кримінальну відповідальність власників сайтів у мережі Інтернет, що пропагують насильство, адже, як показує практика, закриття провайдерами доступу до сайту не гарантує припинення його роботи.

Література

1. Шмідт Е., Коен Дж. Новий цифровий світ / Е. Шмідт, Дж. Коен. – Львів : Літопис. – 368 с.
2. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс ; наук. ред. В. Лях ; пер. з англ. Е. Ганиш, А. Волкова. – К: Ваклер, 2007. – 304 с.
3. Припхан І. Конституційно-правові засади захисту суспільної моралі : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / І. Припхан ; Інститут держави і права імені В.М. Корецького. – К., 2011. – 221 с.
4. Ортинська Н. Правовий статус неповнолітніх : теоретико-правове дослідження : [моногр.] / Н. Ортинська. – Львів: Сполом. – 2016. – 691 с.
5. Kowalski R. Cyber bullying : bullying in the digital age / R. Kowalski, S. Limber, P. Agatston. – Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2008. – 218 p.
6. Найдюнова Л. Агресивний кіберпростір чи агресивні користувачі? – психологічні засади долаання кібербулінгу / Л. Найдюнова // Психологічні перспективи. Спеціальний випуск. Проблеми кіберагресії / Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. – 2012. – Т. 2. – С. 83–92.
7. Стоєцький О. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері інформаційної безпеки України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. Стоєцький ; Запоріж. нац. ун-т «М-ва освіти і науки, молоді та спорту України». – Запоріжжя, 2013. Запорізький національний університет. – 197 с.
8. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
9. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–37. – Ст. 446.
10. Савінова Н. Девіації агресії у соціальних мережах : спроба соціально-психологічної оцінки / Н. Савінова // IT право: проблеми і перспективи розвитку в Україні : збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2016. – С. 235–239.
11. Johnson B. Facebook information should be regulated, survey says / B. Johnson // The Guardian. – 5 June 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.theguardian.com/technology/2008/jun/05/privacy.socialnetworking?gu_src=rss&feed=technologyfull.
12. Правила захисту інформації про користувачів сайту VK.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vk.com/privacy>.

Анотація

Лесько Н. В. Насильство щодо дітей в глобальній мережі Інтернет. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню проблем правового регулювання захисту дітей від негативного впливу Інтернету. Розглянуто проблеми правового регулювання відносин у соціальних мережах.

Ключові слова: насильство, діти, неповнолітні особи, Інтернет, захист прав, інформаційна безпека, правопорушення.

Аннотация

Лесько Н. В. Насилие в отношении детей в глобальной сети Интернет. – Статья.

Статья посвящена исследованию проблем правового регулирования защиты детей от негативного влияния

Интернета. Рассмотрены проблемы правового регулирования отношений в социальных сетях.

Ключевые слова: насилие, дети, несовершеннолетние лица, Интернет, защита прав, информационная безопасность, правонарушения.

Summary

Lesko N. V. Violence against children in the global Internet. – Article.

The article is devoted to the study of problems of legal regulation of the protection of children from the negative impact of the Internet. The problems of legal regulation of relations in social networks are considered.

Key words: violence, children, minors, Internet, protection of rights, information security, offenses.